Korrupció

A rendvédelmi szaketika szemszögéből

Egy denveri (USA) rendőr szokatlan módon vált világhírűvé: szolgálatba állása után hamarosan megcsömörlött a rendőri munkától, és kilépett a rendőrség kötelékéből, de egy újságcikkben azt is megírta, hogy miért jutott erre az elhatározásra. Ez a cikk azóta bejárta a világot, a szakmaetikai tankönyvek és tanfolyamok egyik kedvenc példaanyaga lett. (A budapesti Rendőrtiszti Főiskola Etika szöveggyűjteményében is szerepel.)

A történet röviden arról szól, hogy a testületbe belépő fiatal rendőr hamarosan igen cudarul érzi magát, mert apránként elveszti az önbecsülését, és nem kapja meg a köz megbecsülését sem. Mert *„...próbaidőre egy tapasztaltabb munkatárshoz kerül, ... a rangidős megáll egy bárnál, és néhány karton cigarettával tér vissza. Láthatóan nem először teszi. Elmagyarázza, hogy a munka részeként az ember ingyen cigarettákat kap a tulajoktól, és hogy a »gólya« egyik feladata a kiképzés során »elnyomni a csikket«, vagyis átvenni az ajándékot. Szóval elhajt egy útmenti bárhoz, és kényelmesen megáll a parkoló végében, várva, hogy előkerüljön a pultos, aki majd lenézően odaveti a két karton cigit. Abban a pillanatban elszáll a büszkesége, és a helyét szégyenérzés veszi át ... A »gólyáknál« egyik dolog követi a másikat. Hat hónap után már hozzászoknak, hogy ingyen ételeket, néhány doboz cigarettát, hálaadás ünnepén pulykát, karácsonykor némi alkoholt fogadjanak el körzetük feddhetetlen lakóitól. A szabályzat mindezt tiltja, de ezzel senki sem törődik. Az is előfordulhat, hogy, mondjuk, egy élelmiszerbolti betöréséhez riasztják, és ő észreveszi, hogy a többiek árgus szemmel azt figyelik, hogy mit tesz. Ez lehet az a pillanat, amikor az újonc rendőr kényszerítve érzi magát arra, hogy életében először »lenyúljon« valamit, cigarettát vagy ilyesmit, annak érdekében, hogy még jobban befogadják. Ebben a pillanatban ő is »benne van«, és így a többiek azt tehetnek, amit csak akarnak ... Ha rossz hatások érik, csúnya dolgokba keveredhet. Odáig juthat, hogy ő is részt akar venni a buliban. És akkor történhet az, hogy például éjszaka kiküldik egy »26-os ügy«- höz, ami betörési riasztást jelent. A társaival kimennek helyszínelni. A betörő meglépett. Kihívják a tulajt, aki meg is érkezik, hogy számba vegye a kárt. És lehet, hogy azt mondja: »Fiúk, mindez biztosítva volt, miért ne vihetnétek a feleségeteknek egy kabátot vagy egy pár cipőt?« És lehet, hogy szófogadóan meg is teszi, miközben azt mondja magának: »A fenébe is, hát kinek ártunk ezzel?« Vagy az is lehet, hogy a tulaj meg sem érkezik. De miután visszamennek a kocsihoz, a társa elővesz négy tízdollárost, és átnyújt neki kettőt. »Nem figyelt a tolvaj« – mondja a társ ... Lehet, hogy néhányan annál tovább nem is jutnak... de egy »dörzsölt fickó«, aki valójában már bűnöző ... vagy a haverjai egy betörési riasztás esetén oda-*

mehetnek valakihez, akiről úgy gondolják, hogy az ő emberük, és megkérhetik, hogy falazzon nekik. Innen már csak egy lépés a bűnügyekben való tényleges részvétel és azok kitervelése. Ez volt az a pont, ahol én kiléptem."[1] Ingyen cigi, potya kávé, karácsonyi pulyka, apró ajándékok, helyszínelésnél a biztosító elől elemelt kabát, a tulajdonos elől elemelt néhány dollár vagy egyéb érték, rendőr kollégák által elkövetett bűncselekményhez falazás, majd bűncselekmény kitervelése és kivitelezése: az apró figyelmességtől a bűncselekményig vezető út folyamatosnak látszik, és minden lépése „hajaz" valamiképpen a korrupcióra. Hol található az a határ, amelynél a személyes figyelmesség átváltozik a rendőri szakmával összeegyeztethetetlen korrupcióvá? Könnyen mondhatnánk, hogy ebből nem érdemes gondot csinálni magunknak, hiszen egyrészt átmeneti helyzetek mindenhol vannak, másrészt éles határokat az életben sehol sem találunk, ezért egyszerűen utasítással, szabállyal önkényesen ki kell jelölni a határt az engedélyezett és a tiltott között, és azt keményen be kell tartatni. Van ebben igazság, de ez mégsem oldja meg a kérdéssel kapcsolatos összes gondunkat. Először: az idézett szövegből láttuk, hogy az apró ajándékok elfogadását az amerikai rendőrség tiltja ugyan, de senki nem figyel oda erre a tilalomra. (Egyébként is az önkényesnek tűnő tilalmak általában rossz hatásfokkal működnek, ezért nem is elég a tilalmat kimondani, érdemes azt meggyőzően indokolni is. Ehhez pedig mégis csak meg kell válaszolnunk a kérdést: miért pont ott jelöltük ki a tilalom határát, ahol kijelöltük.) Másodszor: a tilalom határának pontos kijelölését a büntetőjogtól várhatnánk, de ez a büntetőjogban nem történik meg: a Btk. korrupciónak nevezett bűntettet nem ismer, ehelyett a korrupciós cselekmények néhány típusát (vesztegetés, hivatali hatalommal való visszaélés) határozza meg és tiltja. A korrupció egyértelmű fogalmát – már amennyiben használni akarjuk ezt a fogalmat – a büntetőjog segítsége nélkül kell kimunkálnunk. Ugyanakkor nem is csak az apró ajándék és a vesztegetés közötti határ elmosódottsága igényelné a korrupció fogalmának tisztázását. A korrupció ennél sokkal változatosabb formákat ölthet. Lássunk néhány példát!

Megfogalmazható-e pontosan?

Egy közlekedési járőr zsebre dolgozik. Saját körzetében egy közrendvédelmi járőr rendszeresen fél áron kapja az ételt és az italt egyes vendéglősöktől. Közúti ellenőrzés során egy fiatalembert ittas vezetésen érnek, de rendőr apja közbenjárására nem tesznek ellene feljelentést. Egy kisváros rendőrkapitánya viszonyt folytat egyik beosztottja feleségével, és a férjet fizetésemeléssel kárpótolja. Egy vezető rendőr rendőrségi pénzből jár külföldre, jóllehet az utazásainak semmi szakmai haszna nincs. Egy rendőrtiszt barátai számára pénzbehajtást végez. Egy rendőr őrnagy saját neve alatt megjelenő dolgozatait beosztottjaival íratja meg. A rendőrség egyik gazdasági szakembere nemcsak a használhatóság, hanem a neki ígért jutalék nagysága szerint is válogat a beszerzendő eszközök között. Egy rendőr pénzért rendszeresen tájékoztatja a bűnözőket osztálya akcióterveiről. A felsorolt esetek mindegyike korrupciógyanús. Ahhoz azonban, hogy eldönthessük, valóban korrupciónak minősülnek-e, szükségünk lenne a korrupció pontos fogalmára. Márpedig a korrupció tudományos fogalma körül elég nagy a zűrzavar. (Ez annál is meglepőbb, mert a kor-

rupció nem új jelenség, az elmúlt évezredek alatt az emberiségnek lett volna ideje e fogalom tisztázására.) Felvetődhet az ötlet, hogy a közfelfogáshoz kell igazodni. Ez az út azonban aligha vezetne egységes korrupciódefiníció kialakításához. A korrupció fogalma ugyanis az élet sok különböző területéhez kapcsolódva és meglehetősen változatos tartalommal él a köztudatban, és ennek következtében aligha lehetséges egyetlen, és minden igényt kielégítő definícióban visszaadni ezt a változatos tartalmi értelmezést. Mondhatná valaki, hogy a korrupció nem más, mint a megvesztegetés. De akkor mit kezdünk a *sáp, borravaló, jatt, kenőpénz, csúszópénz, hálapénz, jogtalan előny, külön juttatás, harmadlagos jövedelem, nepotizmus, favoritizmus, protekció, hivatali visszaélés, megvesztegetés, urambátyámkodás, összeköttetés, szocialista összeköttetés, összefonódás, hunda, umbulda* szavainkkal, amelyek a közfelfogás szerint mind korrupciós eseményre, a korrupció valamelyik fajtájára mutatnak rá.[2] E szavak egyike sem tudja az összes többit helyettesíteni, vagyis egyik sem használható olyan gyűjtőfogalomként, amely alkalmas volna a többi szó tartalmának összefoglalására; a megvesztegetés sem. A korrupció tehát nem azonos a megvesztegetéssel, hanem tágabb jelentésű annál. A korrupció kifejezés tehát az előbb felsorolt sokféle visszaélésből nem valamelyiket, hanem azok közül bármelyiket és mindegyiket jelöli. (Ez az átfogó jelentés nem ütközne a korrupció szó eredeti, latin jelentésével, amely még ennél is tágabb értelmet hordoz. A szótár szerinti *corrumpo* azt jelenti: kárt tesz valamiben, elront, meghiúsít, megsemmisít, tönkretesz; vagy: megront, meghamisít, elferdít, elcsúfít, (ami elszenvedi, az) megromlik, leromlik; vagy elcsábít, rossz útra térít, megveszteget.[3] Továbbá *corruptio:* megrontás, megvesztegetés, megromlás, romlottság. *Corruptor:* megrontó, megvesztegető, csábító. *Corruptus:* elrontott, romlott, fonák, megrontott, megvesztegetett, elcsábított, rossz.[4] Ugyanakkor a fentiekből kitűnik, hogy a szó mai használatakor nem hagyatkozhatunk annak latin jelentésére, ugyanis e szó latinul a bűnnek vagy a visszaélésnek nem valamilyen speciális területét jelenti, hanem inkább általában véve az erkölcsi romlottságot, rosszaságot. (Most csak megjegyezzük, hogy latin jelentés a romlottságon belül mégis csak egy sajátos változatot emel ki. Nemcsak azon van a hangsúly, hogy valaki rossz, hanem azon is, hogy nem magától, hanem valaki másnak a megrontó hatása következtében rossz.)

Nem meglepő, hogy a különböző modern nyelvek a latin forrás felkínálta tág kereteket kitöltve egymástól eltérő tartalmi gazdagsággal használják ma a korrupció szót, és további eltérő szóhasználatot találunk az élet különböző területeihez vagy a különböző szakmákhoz kapcsolódó szaknyelvekben (jog, politika, irodalom, erkölcs, gazdaság stb.). A latin forráshoz visszanyúlás nekünk most csak annyit segít, hogy megértjük: némelyek okkal használják a korrupció kifejezést nagyon tág értelemben is, mindenféle romlottság, erkölcsi züllés megjelölésére, és alapja van a szó szűkebb jelentésű használatának is, ahol csakis a megvesztegetést értik, továbbá ebből adódik a harmadik lehetőség is, hogy a két véglet között bármilyen átmenetet jelentő használati mód is megindokolható. Az viszont kétségtelen, hogy egyazon fogalomnak ilyen változatos használati módja rengeteg zavart és félreértést okozhat mind a tudományban, mind a gyakorlatban.

A korrupció jelenségével számos tudomány foglalkozik, a szociológia, a politológia, a jogtudomány, a kriminológia, a közgazdaságtan stb., melyek mindegyike saját feladatai-

nak és eszközeinek függvényében más-más jellegű ismereteket nyújt a korrupcióról. Külön-külön aligha, legfeljebb együtt képesek választ adni azokra a kérdésekre, hogy a mai világban mennyire és miért terjedt el a korrupció, milyen károkat okoz, és mit is tehetnénk ellene. Csak a tudományok összefogásából születhet meg az az egységes szemléletmódú és mégis árnyalt, sokoldalú kép a korrupcióról, melyre föl lehet építeni a hatékony törvénykezési, politikai és vezetési-vezetői intézkedések tervét. *Kránitz Mariann* az ilyen interdiszciplináris (több tudományra támaszkodó) korrupciókutatás újabb fejleményéről is hírt ad: *„... Számos országban (USA, Hongkong, Fülöp-szigetek, Olaszország stb.) a korrupció kutatását nem kriminológusok, nem szociológusok, nem kriminalisták vagy gazdasági szakértők végzik, hanem ... speciálisan képzett szakemberek."*[5] E szakemberek feltehetőleg a politikai, társadalmi szervezetek és a közgondolkodás számára igyekeznek olyan sokoldalú és naprakész képet adni a korrupcióról, amely a hozzá való viszonyulásnak és az ellene való eredményes fellépésnek jó alapja lehet. Speciális felkészültségük valószínűleg a sokféle tudománynak a korrupcióról szóló ismeretei mellett a korrupcióval összefüggő társadalmi elvárásoknak és intézményi gyakorlatnak az ismeretét is magába foglalja. Valóban, az élet igényli ezt az alkalmazott tudományi megközelítést, és a szaktudományok mára már megértek az ilyen célú összefogásra. Ez utóbbi megjegyzéshez rövid tudományfilozófiai kitérő kívánkozik, már csak azért is, mert a korrupció definíciójának későbbi elemzésekor ennek jó hasznát vesszük.

Az elmúlt fél évszázadban a tudományok (biológia, szociológia, történettudomány stb.) szigorú önvizsgálatra kényszerültek, aminek során belátták, hogy nem képesek a világról,

a dolgokról, az emberi élet jelenségeiről végérvényes és tökéletes képet adni. Lásd pl. *Khun, Th.: A tudományos forradalmak szerkezete*. Mit jelent ez a felismerés a korrupció fogalmát kereső vizsgálódásunk szempontjából?

Mindenekelőtt arra figyelmeztet, hogy egyetlen tudománytól sem várhatjuk a korrupció „igazi természetének" bemutatását, és hogy kár is volna azon vitatkozni, hogy a különféle eszközökkel és különböző nézőpontból a korrupció problémáján dolgozó tudományok közül melyiknek van inkább igaza a többivel szemben. Be kell látnunk, hogy a tudományok nem egymással versengve, hanem egymást kiegészítve dolgoznak, mindegyikük eredménye pótolhatatlan, ha arra használjuk őket, amire valók, amire alkalmasak. Ha erre az álláspontra helyezkedünk, nem keseredünk el annak láttán, hogy a kriminológia, a közgazdaságtan, a jog, a pszichológia és az etika stb. tudománya más és más képet rajzol föl a korrupcióról. Ez a körülmény ugyan nem könnyíti meg az életünket, de nem is teszi lehetetlenné a tudományok eredményeinek a felhasználását, csupán ahhoz kell ragaszkodnunk, hogy az egyes tudományok az eredmények közlésekor mindig pontosan mondják el azt is, *hogy milyen oldalról, milyen célból és milyen eszközökkel* vizsgálták a korrupciót és szerezték meg eredményeiket. Addig is, amíg ezeket a gondolatokat a korrupció fogalmának elemzésénél fölhasználnánk, azonnal szögezzük le, hogy nekünk most az etikán, sőt, azon belül is hangsúlyosan a *rendvédelmi szaketikán* belül kell vizsgálódnunk: a rendvédelmi munkában előforduló korrupciós jelenségeket kell elemeznünk, azok okait, következményeit és visszaszorításuk lehetőségeit kell kutatnunk.

Az etika tudományának sajátos látásmódja már a tárgy megjelölésekor, a korrupció fogalmának megragadásakor megmutatkozik. A rendőri etika szempontjaiból vizsgálódva számunkra valószínűleg a jogi szabályozás (a tételes jog) korrupció-megközelítése, korrupció-értelmezése volna a legfontosabb és legtanulságosabb. Azt már láttuk, hogy a jogi szabályokban nem találjuk meg a korrupció általános fogalmát – a jog differenciáltan, néhány típusra, alesetre összpontosítva foglalkozik a korrupcióval: „vesztegetés", „hűtlen kezelés", „hatalommal, befolyással való visszélés" stb. Az etika tudománya számára – mely köztudottan az erkölcsi megítélés mozgásterét járja be – ez a megközelítés túlságosan szűkre szabott, széttagolt, hiányos, hézagos. Az erkölcsi megítélés a korrupciónak egy sor olyan változatával is foglalkozik, amelyet a jog figyelemre sem méltat (sőt, akár hallgatólagosan meg is enged, hiszen „mindent szabad, ami nem tilos"). Érdemes itt egy pillanatra megállnunk, és elgondolkoznunk: vajon a szigorú jog miért engedékenyebb a korrupció bizonyos eseteivel szemben, mint az erkölcs? Mert engedékenyebb, az kétségtelen, hiszen ugyan ki hallott már olyat, hogy törvény elé idéztek volna például egy asszonyt csupán azért, mert a férje főnökével sokkal kedvesebb volt, mint amennyire valójában kedvelte, vagy a tudományos kutatót, mert elsősorban anyagi előnyökre és nem tudományos eredményekre törekedve pályázott és használt föl egy ösztöndíjat? Ezekben az esetekben az erkölcs elmarasztal, a jog nem. E példák is szemléltetik, hogy az erkölcs véleményt mond ott is, ahol a törvény hallgat. Az eltérés oka nyilvánvaló: a törvény csak cselekedetek ellen léphet fel, amelyeknél a közérdek sérelme tárgyszerűen, minden kétséget kizáróan bizonyítható. (A jog részéről ez az „önkorlátozás" nagyon is indokolt, hiszen az elmarasztalás szigorú büntetést von maga után.) A bizonyításhoz pedig többnyire konkrét, rögzíthető, bemutatható,

elrakható bizonyítékok kellenek. Gondoljuk meg, mit kezdene a jog az előbb említett esetekkel! Nyilvánvaló, hogy a jog számára a munkatársak személyes véleménye (XY-t elsősorban a pályázati pénz érdekli, és nem a tudományos feladat; vagy hogy Z fizetésemelését inkább a felesége érdemelte ki és nem ő maga) nem bizonyíték. Az erkölcsi minősítéshez viszont nincs szükség tárgyszerű bizonyításra és bizonyítékokra. Erkölcsi síkon ugyanis a közvélemény és a saját lelkiismeretünk előtt vizsgázunk. Ugyan mi lehet rejtve e két „mindent látó bíróság" előtt? Miért kéne XY-ról még külön is bizonyítani azt, hogy nagyon anyagias, ha egyszer a környezete így gondolja ezt róla? Megszületett róla a vélemény, és kész – ennyiből áll a környezet erkölcsi ítélete. Ennek alapján külön büntetést nem is igen kap XY, a büntetés csupán abból áll, ami ebből a véleményből a munkatársak viselkedésében, szavaiban, gesztusaiban megnyilvánul. Az erkölcsi megítélés belső oldala pedig a lelkiismeretünk szava: amikor bánt saját viselkedésünk, amikor szenvedünk saját gyengeségeink láttán. Nyilvánvaló, hogy saját lelkiismeretünk előtt is hiába alakoskodunk.

Szociológiai definíció

A korrupció fogalmát első lépésként egy szociológus, *Hankiss Elemér* igényes és szellemes, bár lassan már két évtizede készült elméleti elemzésére támaszkodva vesszük szemügyre. Hankiss rámutat arra, hogy a korrupció fogalmát különböző szerzők másként és másként határozzák meg: a társadalomtudományoknak nincs egységesen elfogadott meghatározása a korrupcióra.

1. A korrupciót a szakirodalom általában túlságosan is szűken határozza meg. Sokan csak azt tartják korrupciónak, amikor egy közhivatalnok a maga döntési jogát nem a közérdek, hanem saját magánérdeke javára gyakorolja. 2. Tágabb és számunkra elfogadhatóbb ... definíció, amely szerint korrupt aktust követ el mindenki, aki – közvetlen vagy közvetett önérdekből – megszegi a közösségi együttélés egy vagy több olyan szabályrendszerét, amelynek érvényesítéséért ő a felelős. 3. Minthogy azonban – ha jobban meggondoljuk – valamennyi idevágó szabályrendszer a társadalom rendelkezésére álló javak elosztását, cseréjét, körforgását szabályozza, egy lépéssel továbbmenve a korrupciót a továbbiakban egyszerűen a javak társadalmi elosztásának torzulásaként definiáljuk majd. Végül összegzi eddigi gondolatmenetét: 4. A korrupció olyan aktus, amelynek során a javak társadalmilag rögzített elosztási rendjét egy elosztásért felelős személy valaki javára megsérti, s ezért a kedvezményezettől valamilyen ellenszolgáltatást kap vagy legalábbis vár cserébe.[6] A 4. számú definíciót a szakirodalom azóta is a korrupció klasszikus definíciójaként emlegeti, mi értelemszerűen a korrupció klasszikus szociológiai definíciójaként kezeljük.

A korrupció klasszikus szociológiai definíciójához két további megjegyzés kívánkozik: Arra a tartalmi elemre már a latin jelentés elemzésekor felfigyelhettünk, hogy a korrupció nem rosszaságot, hanem megromlást, elromlást jelent, továbbá nem önmagunktól megromlást, hanem valaki más hatására megromlást jelent. Másként szólva a korrupció legalább kétszereplős ügylet, megrontó és megrontott kapcsolata; és a megrontás azt is jelenti, hogy aki megrontatik, az valamit fölad a megrontója hatására, valami olyat, amit

egyébként önmagától nem adna föl: elveket, kötelességteljesítést, esküt stb. Az elvtelen ember tehát nem korrupt, csak elvtelen. Korrupt az, aki a meglévő elveit félretolja valamilyen ráhatásra: adomány, ígéret (talán fenyegetés is?). Az antiszociális személyiségű bűnöző nem korrupt: nem kellett rávenni őt a törvénysértésre, teszi ő azt magától. A törvény útjáról letérített ember a korrupt. Ugyanakkor az elvtelen hivatalnok már korrupt, ha visszaél hivatali hatáskörével, hiszen – bár saját elvei nem voltak, de minthogy hivatalt vállalt, esküt tett – hivatali esküjét, hivatali kötelességeit adja föl, szegi meg a csábítás hatására. A szociológiai megközelítés szerint tehát azoknak a cselekedeteknek, amelyeket korrupciónak nevezünk, közös a szerkezete, tartalma, külső és belső viszonyrendszere, és mindezt együtt adja a korrupció általános fogalmának tartalmát. Erre a szerkezetre mutat rá Hankiss 4.-ként idézett definíciója. Ezt Kránitz is az egyedi korrupciós aktusok általános érvényű, jó definíciójának tartja.[7]

Tömegjelenségként terjed

Második megjegyzésünk Kránitz Mariann idézett gondolatához kapcsolódik. Ő jogosan hívja fel a figyelmet arra, hogy az egyedi korrupciós események mellett fontos a korrupciós események sokaságának együttes alakulása és hatása is, s ezért be kell vonni a vizsgálódásba a korrupciót mint társadalmi tömegjelenséget is. Kránitz olyan korrupciódefiníciót igényel, amelyben az egyedi korrupciós események mellett a korrupció mint tömegjelenség is helyet kap. A tömegjelenségként fellépő korrupció rendkívül gyorsan terjed, nehezen fedezhető fel, az egyik oldalról (a résztvevők szemszögéből) nézve kis befektetéssel nagy előnyöket ígérő és biztosító művelet, a másik oldalról (a károsultak és a társadalom szemszögéből) nézve hatása mind a személyiségre, mind a társadalomra nézve rendkívül pusztító, következményei akár katasztrofálissá is válhatnak. A korrupciónak ezek a társadalmi méretű megnyilvánulásai valóban nagyon fontosak, további gondolatmenetünkben is nagy jelentőséget kapnak.

Nem találom nyomát annak, hogy Kránitz Mariann idézett gondolatai a szakmában visszhangra találtak volna, pedig megérdemelnék, hiszen ő a korrupció mint tömegjelenség előtérbe állításával a korrupció szociálpszichológiai és kriminológiai értelmezését próbálja a figyelem középpontjába állítani[8], ami két előnnyel jár. Egyrészt felhívja a figyelmet a korrupció társadalmi veszélyességére, hiszen az igazi veszély a tömegjelenség sajátosságaiban és következményeiben rejlik: ragályos, szokássá válhat, a normális szabályozó rendszerek működését lehetetlenné teszi stb. Másrészt csupán egy lépés választja el egy igen figyelemre méltó későbbi álláspont megfogalmazásától, amely arra a kérdésre ad választ, hogy mi teheti a korrupciót tömegjelenséggé, mitől fertőző, mitől ilyen szívós a korrupció. Ez az álláspont azt hangsúlyozza, hogy a korrupció lényege nem a kötelességszegés, nem a hibás cselekedet, hanem az a belső szándék, motiváció, amely a korrupt cselekedetekre indít, amely a korrupt cselekedetek „lelke", közös gyökere. Ezen elmélet kifejtője egy rendvédelmi etikával foglalkozó angol szerző, *John Kleinig*.[9]

Kleinig a korrupció lényegét, fogalmát keresve szintén több definíciót vizsgál meg. Számunkra ez a definícióelemzés azért lehet különösen érdekes, mert ő elsősorban a rendőri kor-

rupció fogalma után kutat. A következő definíciókat idézi: *McMullah* szerint: *„A közhivatalnok korrupt, ha pénzt fogad el azért, hogy megtegyen valamit, amit egyébként is kötelessége megtenni, kötelessége szerint nem lenne szabad megtennie, vagy hogy nem megfelelő értelmű döntéseket hozzon." Cohen–Feldberg: „A korrupció javak vagy szolgáltatások elfogadásával jár azért, hogy elvégezze vagy elmulassza a kötelességét, amely munkájának természetes része." Goldstein: „... Rendőri korrupción értjük, amikor a rendőr visszaél a hatalmával olyan módon, amely saját vagy mások személyes előnyét szolgálja."*[9]

Kleinig e három definícióból, illetve azoknak a rendőri munkára alkalmazásából az alábbi következtetéseket vonja le. Egyik definíció sem tesz egyenlőségjelet a rendőri korrupció és a rendőri szabálysértés, a rendőri deviancia közé. E definíciók (illetve használóik) a deviancia olyan formáival is számolnak, amelyek nem tartoznak a korrupcióhoz (pl. kényszerítő eszközök alkalmazása vallomás kicsikarásához; jogtalan bírságolás; brutalitás; hamis tanúvallomás; italozás, elalvás vagy szex szolgálat alatt stb.). A korrupciót mindhárom definíció a rendőri hatalom gyakorlásával hozza összefüggésbe, melyet valamilyen anyagi előny megszerzése vagy ígérete mozgat. Az első két definíció azt mutatja, hogy a korrupció nem a hatalommal visszaélést, a hatalom hibás használatát jelenti, hiszen korrupción értjük azt az esetet is, amikor a rendőr szabályszerűen látja el ugyan a feladatát, de ezt külön juttatásért vagy annak reményében teszi. Itt érzi Kleinig az ugrópontot, hogy túlléphessen a szokásos definíciók nehézségein. Felismerése egyszerű: a korrupció lényege már a cselekvés szándékában, indítékában is fellelhető.

Kleinig végül a következő definíciót javasolja. *„A rendőrök korrupciót követnek el, ha a hatalom alkalmazásakor vagy az alkalmazás elmaradásakor elsősorban jövőbeli egyéni vagy kapitányságí vagy testületi előny eléréséért cselekszenek."*[10] Ez Kleinig szerint (is) nagyon radikális definíció, mivel egy sor olyan cselekedetet is a korrupció minősítése alá von, amelyeket eddig soha nem tekintettek annak. Például ha az ember csupán személyes előnyökért teljesíti a kötelességét (túlórázik, a kis feladatokat elhanyagolja a nagyokért). *„Mégis, ezeket a cselekedeteket a korrupció motívumai ösztönzik, és a korrupcióval azonos – nyilvánvalóan fokozott veszélyt jelentő – morális kategóriába tartoznak."*[11]

Kleinig szerint a korrupció fogalma körüli eddigi viták hibája, hogy azok szinte mindig a korrupt cselekvési formákra összpontosítottak, holott a korrupció elsősorban a motiváció problémája. Igaz, hogy a motiváció gyakran deviáns cselekedetben testesül meg, de ennek nem kell feltétlenül így lennie. Ebben az értelemben a korrupció etikai probléma, még mielőtt jogi vagy adminisztratív probléma lenne. Csakis azért válik jogi vagy adminisztratív problémává, mert gyakran deviáns cselekedetben jelentkezik. És Kleinignek a lényeget tekintve igaza van. A korrupciónak az általa felmutatott „mély", lelki gyökerei, történései, előfeltételei alapvetően új mozzanatokat tartalmaznak az eddigi korrupció-értelmezésekhez képest, és valóban nélkülözhetetlenek a korrupció természetének megértéséhez. (Abban azonban nem értünk egyet Kleiniggel, hogy az ő definíciója „jobb"-ként fölváltaná a korábbi „rosszabb" definíciókat, inkább úgy értelmezzük Kleinig eredményeit, hogy az etika nézőpontjából újdonságként megfogalmazott definícióval egészítette ki az egyéb tudományok eddigi definícióit.)

Kleinig etikai korrupcióértelmezésének az a legfontosabb – és valljuk be, kissé félelmetes – újdonsága, hogy nemcsak a kétszereplős (vesztegető és vesztegetett) ügyleteket tekinti

korrupciónak, hanem azokat az egyéni döntéseket is, amikor az egyén a közösséggel szembeni kötelezettségeit szűkebb egyéni vagy csoportérdek miatt háttérbe szorítja. Ha nagyobb fizetség reményében gyorsabban, de hanyagabbul végzem a munkámat; ha az előmenetelem érdekében nem figyelmeztetem munkahelyi főnökömet a melléfogásaira; ha a „mundér becsülete" érdekében segítek „elkenni" kollégám törvénysértését (pedig hány pályaelhagyási eset mögött lappanganak testületileg eltitkolt törvénysértések!), vagyis valahányszor kicsinyes érdekek miatt hanyagolom el a nagyobb közösség iránti kötelességeimet: korrupt vagyok. Az másodlagos kérdés, hogy a kicsinyes előnyt vajon egy másik személy, vagy az élet természetes rendje „fizeti meg" nekem. Korrupt döntést hoztam, mert egyéni előnyökért eladtam kötelességemet. Kemény álláspont ez, de mély, és igaz! És az erkölcsi szabályozásnak, az etikai vizsgálódásnak pontosan erre van szüksége. Nekem ezután már hiába mondogatják, hogy a korrupciós cselekményeket nagyon nehéz tetten érni, leleplezni; hiszen általában pontosan tudom, hogy mikor hanyagolom el mások iránti kötelességeimet egyéni érdekből, mikor próbálok „kiskapu"-t találni. És az ilyen esetekben mától kezdve mindig hallani fogom Kleinig tárgyilagos hangját: „Korrupt! Korrupt!" És tudom, hogy igaza van.

A motivációk kialakulása

Ha elfogadjuk Kleinig nézetét: a korrupció elsősorban eltorzult erkölcsi motivációjában tér el a nem korrupt magatartástól, akkor érdemes alaposabban megvizsgálni a motivációk kialakulásának a kérdését is. Honnan van az egyén erkölcsi értékrendje? E témában érdekes vizsgálatsorozatot végzett egy amerikai pszichológus, *L. Kohlberg*.[12] Munkatársaival 75 felnövekvő ifjú erkölcsi fejlődését kísérte nyomon több évtizeden keresztül.

Az egyén erkölcsi fejlődése (L. Kohlberg alapján)

Fő szintek neve	**Alszintek sorszáma**	**Uralkodó erkölcsi motívumok**
Prekonvencionális:	1.	az egyént érő jutalom és büntetés
	2.	az egyént érő előny és hátrány
Konvencionális:	3.	a közösség tetszése (jó fiú/lány akar lenni)
	4.	a közösség szolgálata, kötelesség
Posztkonvencionális:	5.	betartja a törvényes rendet, de csak annyira érzi kötelezőnek, mint egy önként vállalt szerződést
	6.	autonóm erkölcsiség (egyetemes értékeket vall, és ezeket saját meggyőződéseként követi)

Évenként, kétévenként megismételt alapos kérdőíven és interjús vizsgálódással arra a kérdésre szeretett volna választ kapni, hogy az egyén erkölcsi fejlődésének vannak-e jellegzetes szakaszai, küszöbei, szabályszerűségei. Vizsgálatainak eredményeként megállapíthatta, hogy a vizsgált személyek felénél az erkölcsi fejlődés folyamata egységes sémába foglalható. A séma a vizsgálat eredményéből konkrétan azt ábrázolja, hogy az egyén erkölcsi értékrendje az élet során több ízben megváltozik, hol elsősorban az őt érő jutalmak és büntetések, hol elsősorban a kötelességteljesítés vágya, hol pedig az egyetemes erkölcsi eszmények irányítják az erkölcsi kérdésekben hozott döntéseit. A sok egyén tanulmányozása alapján Kohlberg az erkölcsi beállítottság hat különböző típusát (szintjét) tudta megkülönböztetni, s megállapította, hogy ezek csak szigorúan meghatározott sorrendben alakulhatnak ki az emberben. A hat szintet a hasonlóságuk alapján kettesével három fő szintbe lehet sorolni. Az eredményeket bemutató kohlbergi táblázatot erősen leegyszerűsítve szoktam bemutatni a hallgatóknak.

Kohlberg azt figyelte meg, hogy az erkölcsi beállítottság itt felsorolt típusainak (szintek) kialakulási sorrendje szigorúan kötött, de a változás sebessége egyénenként eltérő lehet. A legérdekesebb és a legfontosabb megfigyelése szerint nem minden egyén esik át mind a hat szinten, ugyanis az erkölcsi érés bármelyik szinten befejeződhet. Ennek megfelelően a felnőtt lakosságban is találunk az 1., a 2., az 5. stb. erkölcsi beállítottsági típus szerint élő, gondolkodó és viselkedő embereket. Vagyis Kohlberg szintjei egyúttal a felnőtt lakosság erkölcsi motivációjának alapvető típusai is.

Gondoljuk át, hogy a korrupció kérdéséhez milyen tanulságokat kínálnak Kohlberg eredményei. 1. Megállapíthatjuk, hogy az 1–4. szintek követői elvileg korrupcióval fertőzhetőek. Az 1–2. szint egyértelműen az egyéni motivációt állítja az erkölcsi értékrend középpontjába, az ilyen ember saját érdekei szerint dönt és cselekszik. Mindenkor hajlamos a korrupcióra, ha környezetének jutalmazó-büntető hatásrendszere erre bátorítja, és személyes előnyöket remélhet tőle. Az ilyen gondolkodásmódú embert a következő eszközök tarthatják távol a korrupciótól: ha az a tekintély, akinek a jutalmazó és büntető hatalmát az egyén respektálja, következetes és szigorúan elítéli és bünteti is a korrupciót; általában pedig a feltételek olyan alakítása, hogy a korrupt cselekedet több hátránnyal fenyegessen, mint amennyi előnyt ígér. Az első két szint követői ezekre a motívumokra fogékonyak, ezekkel lehet hatni rájuk. A 3–4. szint egyéne a közösség tetszését akarja elnyerni, illetve annak érdekét igyekszik szolgálni. Számára az a kulcskérdés, hogy közössége hogyan viszonyul a korrupcióhoz. Ha a közösség elítéli azt, ha nyilvánvaló a korrupció közösségellenessége, akkor ő is kerülni fogja azt. Ha azonban a közösség cinikus összekacsintással napirendre tér a korrupt szokások fölött, esetleg akár kultiválja is azokat, evvel kifejezetten korrupcióra készteti a 3–4. szint tagját.[14] A 4. szint emberét mélyen érinti, ha átlátja a korrupció közösségpusztító hatását. Neki már érdemes elmagyarázni a korrupció pusztító, rohasztó, közveszélyes hatásmechanizmusait. Ha átlátja ezeket, elutasítja a korrupciót. Az 5–6. szint tagja számára elvi alapon idegen és visszataszító a korrupció – az első leginkább törvénysértést lát benne, és ezért, a második főként a saját „szívügye"-ként vállalt egyetemes emberi értékek sérelmét látja benne, és azért ítéli el, utasítja el és lép föl ellene.

Vessünk ismét egy pillantást a denveri rendőr beszámolójára, vajon összhangban van-e a korrupciós jelenségekről szóló panasza a korrupciónak általunk hosszasan vizsgált etikai fogalmával. Nyugodt lélekkel állíthatjuk, hogy igen. A fiatal rendőr pontosan a testület korrupt légkörét kifogásolja, amely korrumpálódást vár el az újoncoktól is; egyéni sérelemként éli át a betörés folyamatát, amikor akarata ellenére megtörik a tisztességét; érzi a korrumpálódás fokozatos elhatalmasodását az egyénen („a lejtőn nincs megállás"); és pontosan látja e korrumpálódás szakmaellenességét. Ő a korrupciónak pontosan arról az erkölcsi, lelki folyamatáról ad szemléletes leírást, amelyre Kleinig a definícióját építette.

Erdős István

Jegyzetek

1. Stern, Mort: What Makes a Policeman go Wrong? In: J. of Crim. Law, Criminology and Police Sci. 1962. márc. 98–99. oldal (magyarul: Etika szöveggyűjtemény RTF. Szerk.: dr. Valcsicsák Imre. Rejtjel Kiadó Bp. 1995, 57–59. oldal)

2. Hankiss Elemér: A korrupció. In: Hankiss E.: Társadalmi csapdák. Diagnózisok. Magvető, 1983, 77–78. oldal

3. Györkösy Alajos: Latin–magyar szótár, Budapest, Akadémia Kiadó 1984, 141. oldal

4. Uo. 143. oldal

5. Kránitz Mariann: Korrupció – szervezett bűnözés. 82. oldal In: Kriminológiai és Kriminalisztikai évkönyv, 1995, 82–113. oldal

6. Hankiss Elemér: A korrupció. In: Hankiss E.: Társadalmi csapdák. Diagnózisok. Magvető, 1983, 88–89. oldal

7. Kránitz Mariann: A korrupció. BM Könyvkiadó, 1986, 36. oldal

8. Bár gondolatmenetünket kissé megbontja, mégis itt kell megjegyeznem, hogy Kránitz Mariann eredményeiben én nem az újabb és jobb korrupciódefiníció megfogalmazását látom, hanem inkább a korrupció újabb oldalról, újabb tudományos nézőpontjából történő definiálását és elemzését. Az eredmény ugyanaz, és ezt nagyra értékelem, csupán az értelmezésünk különbözik kissé egymástól.

9. Kleinig, John: The Ethics of Policing. Cambridge Univ. Press, 1995

10. Uo. 348–349. oldal

11. Uo. 350. oldal

12. Uo. 351. oldal

13. Kohlberg, L.: A gyermek mint erkölcsfilozófus. In: Etika szöveggyűjtemény RTF. Szerk.: dr. Valcsicsák Imre. Rejtjel Kiadó, Bp. 1995, 42–44. oldal

14. Kleinig úgy látja, hogy a rendőri korrupcióért súlyos felelősség terheli a testületet, a testületi „közgondolkodást". Súlyos problémaként szól a „rendőri cinizmus" mint közös gondolkodásmód kialakulásáról és kialakításáról.